

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

До недавнього часу проблема захисту прав дітей не була предметом розгляду в міжнародному праві. Питання про необхідність регулювання прав дітей виникло у минулому столітті. Роль у цьому зіграли і наслідки Першої світової війни щодо цивільного населення, і зростаючий інтерес до проблеми захисту дітей у більшості країн Європи та Північної Америки. Перша світова війна залишила мільйони дітей у надзвичайно важких умовах. У 1919 році Лігою Націй був створений Комітет дитячого благополуччя, який займався розробкою заходів, що необхідно було прийняти в відношенні безпритульних дітей, рабства, дитячої праці, торгівлі дітьми та проституції неповнолітніх. У 1924 році за пропозицією Міжнародного союзу порятунку дітей у Женеві Лігою Націй була прийнята Декларація прав дитини. Держави зверталися до цієї декларації лише фрагментарно з окремих питань у сфері охорони прав дитини [1].

Як складова частина захисту прав людини, система міжнародного захисту прав дитини склалася тільки після Другої світової війни, а саме після створення Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН), одним з основоположних принципів якої було проголошення поваги до прав і свобод людини без будь-якої дискримінації. Цей принцип був закріплений в преамбулі Статуту цієї організації.

У ході подальшого розвитку прав людини відбулося виділення в даній галузі права окремих інститутів, одним з яких у сучасному міжнародному праві є інститут міжнародно-правового захисту прав дитини.

Нормотворча діяльність у цій сфері велась за кількома напрямками: 1) закріплення прав дитини в універсальних деклараціях і конвенціях з прав людини (Загальна декларація прав людини 1948 року, Пакт про громадянські та політичні права 1966 року, Пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 року); 2) закріплення прав дитини в міжнародних угодах, регламентуючих права окремих соціальних груп, тісно пов'язаних з дитиною

(права жінок, біженців), або в певній галузі відносин (в області сімейного, трудового права, освіти) (Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року, Конвенція про згоду на вступ до шлюбу, шлюбний вік і реєстрацію шлюбів 1962 року, Конвенція про заборону і негайні заходів щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці 1999 року); 3) розробка декларацій і конвенцій, що регулюють права дитини (Декларація прав дитини 1959 року, Конвенція про права дитини 1989 року) [6].

Декларація прав дитини 1959 року, стала першим актом ООН, який проголошує 10 основних принципів, які призвали «людство давати дитині найкраще, що воно має» та гарантувати дітям користування всіма правами і свободами на їх благо [2].

В цих положеннях проголошується, що дитині, незалежно від кольору шкіри, мови, статі, віри, законом повинен бути забезпечений соціальний захист, надані умови та можливості, що дозволили б їй розвиватися фізично, розумово, морально, духовно. У соціальному відношенні висунуто вимоги щодо створення умов для здорової і нормальної життєдіяльності дитини, гарантування їй свободи й гідності. Дитина повинна бути першою серед тих, хто одержує захист і допомогу, а також захищеною від усіх форм небалого ставлення до неї, не говорячи вже про жорстокість та експлуатацію [5].

Одним із найважливіших міжнародно-правових актів щодо захисту прав дітей є ухвалена в 1989 році Конвенція про права дитини, в якій сформульовані основні уявлення сучасного людства про місце дітей у суспільстві. Вона є першим і основним документом обов'язкового характеру, що присвячений широкому спектру прав дитини. Прийняття Конвенції 1989 р. стало значною подією в області захисту прав дітей – дитина вперше розглядається не лише як об'єкт, що вимагає спеціального захисту, але і як суб'єкт права, якому наданий весь спектр прав людини.

Конвенція деталізує індивідуальні права кожної дитини на повний розвиток своїх можливостей в умовах, вільних від голоду і потреби, жорстокості, експлуатації та інших зловживань. Проголошені такі найважливіші права дитини, як: право на життя і здоровий розвиток; право на ім'я; право на громадянство; право знати своїх батьків; право на турботу батьків і спільне з ними проживання; права і обов'язки батьків по відношенню до дітей. Встановлено права дітей на вираження своїх поглядів або

переконань, на свободу асоціацій і мирних зборів, доступ дитини до поширення інформації, право на свободу думки, совісті та релігії. Згідно статті 8 Конвенції про права дитини дитина має право на збереження своєї індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки. Закріплена відповідальність держави в справі захисту прав дітей від експлуатації, від незаконного вживання наркотиків, викрадення і торгівлі дітьми. На підставі статті 19 Конвенції про права дитини дитина має право на захист від усіх форм фізичного або психологічного насильства, експлуатації, образи, недбалого або грубого поводження – як з боку батьків, так і опікунів або взагалі будь-якої особи, яка турбується про дитину і т.д. [4].

В рамках Конвенції про права дитини у 1991 році був створений спеціальний механізм контролю за виконанням її положень – Комітет з прав дитини, уповноважений розглядати доповіді держав про вжиті ними заходи щодо здійснення положень Конвенції. Обговорення доповідей здійснюється в ході інтерактивного діалогу з представниками підзвітної держави. За підсумками обговорення Комітет готує заключні зауваження.

У 2000 році були прийняті і, в 2002 році, набули чинності два факультативних протоколи конвенції – про участь дітей у збройних конфліктах і про торгівлю дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії. Необхідність в підвищенні ефективності міжнародно-правового захисту дітей в період збройних конфліктів є однією з актуальних проблем в міжнародному праві. На сьогодні дедалі частіше має місце залучення неповнолітніх до бойових дій, зокрема безпосередня участь у військових зі зброєю в руках, тобто мова йде про «дітей-солдат». Норми міжнародного права захисту прав людини суттєво доповнюють норми міжнародного гуманітарного права, навіть можна говорити про конвергенцію цих двох галузей міжнародного права, проте ні в якому разі не замінюють. При виникненні будь-яких протиріч, звісно будуть застосовуватись норми міжнародного гуманітарного права. Або варто скористатися принципом «найбільшого сприяння людській особистості або жертві», який полягає в тому, щоб в випадку, коли два положення міжнародного гуманітарного права будуть суперечити один одному, вибирати завжди потрібно те, яке забезпечує кращий правовий захист [7]. Цей принцип підтверджується статтею 41 Конвенції 1989 р., яка прописує, що «ніщо в цій Конвенції не зачіпає

жодних положень, які більшою мірою сприяють здійсненню прав дитини і можуть міститися в законі держави-учасника, або в нормах міжнародного права, що діють відносно даної держави».

У грудні 2011 року Генеральна Асамблея ООН прийняла третій факультативний протокол, який надає можливість дітям або їх представникам подавати до Комітету ООН з прав дитини індивідуальні заяви щодо порушення державою їхніх прав, які гарантовані міжнародними документами.

Крім цього, захистом прав дітей в окремих областях займаються також інші спеціалізовані установи ООН: Міжнародна організація праці (МОП), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Організація Об'єднаних Націй з питань науки, культури та освіти (ЮНЕСКО). Створений в 1946 року Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) також надає міжнародну допомогу та технічне сприяння державам в сфері захисту дітей і їх прав.

Слід зазначити, що в Україні основні підходи до осмислення й реалізації прав дітей, визначених міжнародним та вітчизняним законодавством, протягом останнього часу істотно змінилися. Це пов'язано з посиленням уваги з боку держави до інтересів дітей, удосконаленням механізму контролю за дотриманням чинного законодавства у сфері охорони дитинства, розвитком інституцій соціально-правового захисту дітей тощо [3].

Джерела:

1. Беркела Г. Ю. Міжнародно-правовий захист прав дітей у діяльності міжнародних організацій і у практиці Європейського Суду з прав людини / the Journal of Eastern European Law / Журнал східноєвропейського права. 2019. № 70. С. 251–257.
2. Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text.
3. Захист прав дітей в Україні з урахуванням міжнародних договорів з питань сімейного права. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_19188.
4. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
5. Левченко К. Двадцять років Конвенції про права дитини // Права людини в Україні. – 2009. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1258983351>.
6. Старовойтов О. М. Міжнародний захист прав дитини як інститут міжнародного права // Білоруський журнал міжнародного права

- та міжнародних відносин № 3. С. 8–12.
7. Грушко М. В. Співвідношення міжнародно-правових механізмів захисту дітей як учасників бойових дій в міжнародному праві захисту прав людини та міжнародному гуманітарному праві / Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. Вип. 62. Юридична література, 2011. С. 426–435.

Науковий керівник – к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» Грушко М. В.